Xalqımız heç zaman ədalətsizliyə və haqsızlığa biganəlik göstərməyib və göstərməyəcək

Bildiyimiz kimi, bir neçə gün əvvəl Azərbaycanın İrandakı səfirliyinə silahlı hücum olundu, nəticədə iki vətəndaşımız yaralandı, biri isə həlak oldu. Təbii ki, tarixə nəzər yetirdikdə İran tərəfindən, ümumiyyətlə xarici ölkə səfirliklərinə bu cür hücum aktlarının bir neçə dəfə şahidi olmuşuq. Buna nümunə kimi, 1829-cu ildə Rusiyanın Tehrandakı səfirliyinə, 1979-cu ildə ABŞ-ın İrandakı səfirliyinə, 2011-ci ildə İrandakı Böyük Britaniya səfirliyinə, 2016-cı ildə Tehrandakı Səudiyyə Ərəbistanı səfirliyinə hücumları qeyd etmək olar. Bütün bu deyilənlər isə birmənalı şəkildə İranın Vyana Konvensiyasının müddəalarına məhəl qoymadığının və ölkə ərazisindəki diplomatik nümayəndəlikləri qorumağı bacarmadığının, yaxud qorumaq istəmədiyinin göstəricisidir. Məlumdur ki, artıq uzun müddətdir Azərbaycana qarşı davam edən bu düşmən siyasətin arxasında özlərinin uydurduğu kimi, sadə bir "ailə-məişət" problemi adlandırdıqları cəfəng fikir dayanmır. Bütün bunlarla bağlı daha ətraflı və əsaslı məlumat vermək, hadisələri bir ekspert nəzəri ilə dəyərləndirmək, prosesləri daha dərindən təhlil etmək məqsədilə iqtisadçı alim, akademik, Milli Məclisin deputatı Ziyad Səmədzadəyə müraciət etdik.

- Ziyad müəllim, Azərbaycanın İrandakı səfirliyində baş verən olaylar, təbii ki, hər birimizi çox üzdü. İranın belə addımları bizdə təəssüf doğursa da, açıq deməliyik ki, artıq bizi təəccübləndirmir. Lakin ilk olaraq istərdim münasibətlərin hazırki vəziyyətindən deyil, bir az əvvələ qayıdaraq, Azərbaycan-İran münasibətlərinin qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində davam etdiyi dönəmlər barəsində məlumat verəsiniz.

- Əlbəttə, baş verənlər, vətəndaşımızın İranda terror aktı nəticəsində həlak olması, ölkəmizə qarşı haqsızlıq – bütün bunlar nəinki biz, ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən də təəssüflə qarşılandı və şiddətlə qınandı. Xalqımız ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin səyləri və qətiyyəti sayəsində təqsirkarların tez bir zamanda layiqli cəzalarını alacaqlarına inanır. Sualınıza gəlincə, düzdür, tarixə nəzər yetirdikdə görürük ki, Azərbaycan və İran arasında diplomatik münasibətlərin formalaşması heç də asan olmamışdır. İran və Azərbaycan islam aləminə mənsub xalqlar olmaqla bərabər, din, mədəniyyət, mənəvi dəyərlər baxımından da yaxın olmuş, ortaq tarixə malik olmaları dövlətlərarası əlaqələrin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

Şərqdə ilk demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduğu zaman bir sıra mürəkkəb problemlərə və ciddi maneələrə baxmayaraq, iki ölkə arasında diplomatik münasibətlər formalaşmış, hətta imzalanan dostluq müqaviləsinə əsasən, İran Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini de-yure tanımışdır. Sovet hakimiyyəti illərində də İranla mədəni və elmi-ədəbi əlaqələrdə Azərbaycanın özünəməxsus yeri olmuşdur. Təbii ki, bu əlaqələr sovet sisteminin sərt qaydaları ilə müəyyən olunurdu. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonra da iki dövlət arasında diplomatik münasibətlər inkişaf etmiş, 25 dekabr 1991-ci ildə İran İslam Respublikası Azərbaycanın müstəqilliyini tanımışdır. Təbii ki, ötən illər ərzində iki ölkə arasında münasibətlər heç də həmişə hamar səciyyə daşımasa da, müştərək tarixi-mədəni irsə, ümumi mənafelərə əsaslanmaqla əlaqələr mehriban qonşuluq və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq çərçivəsində davam etmişdir.

- Ziyad müəllim, necə düşünürsünüz, özünüz də qeyd edirsiniz ki, münasibətlər heç də hər zaman hamar olmamışdır, amma indiki vəziyyətə də gəlib çatmamışdı. Sizcə də, bu vəziyyətləri hər zaman hamarlayan tərəf biz deyilmiydik? Bizim bu qədər mehriban, həlim davranmağımızın səbəbi haqsız yerə bölünərək, ayrı düşdüyümüz soydaşlarımızın həsrəti, torpaqlarımızın nisgilidir bəlkə?

- Bəli, tarixdə bəlkə də ən ədalətsiz müqavilələr məhz xalqımızı, torpağımızı parçalayan, həm də bunun haqsız şəkildə həyata keçirilməklə rəsmiləşdirildiyi Türkmənçay və Gülüstan müqavilələridir. Azərbaycanımız 19-cu əsrin əvvəllərində ikiyə bölünməyə, parçalanmağa, ayrılıq əzabını, həsrətini yaşamağa məhkum edildi. Çox doğru qeyd edirsiniz ki, ötən iki əsrdə cənublu soydaşlarımızın taleyi və aqibəti unudulmadı, hər zaman diqqət mərkəzində oldu. Zorla ikiyə - Cənubi və Şimali Azərbaycana bölünsək də, xalqımız bu tarixi ədalətsizliyə və haqsızlığa heç bir zaman biganəlik göstərməmişdir.

Ondandır ki, cənub mövzusu, qardaş və bacılarımızın illərlə bir-birlərindən ayrı qalması daim ədəbiyyatımızda, mədəniyyətimizdə, incəsənətimizdə yaşadılıb və bu gün də yaşadılmaqdadır. İstər Cənubi Azərbaycandan olan mütəfəkkirlərimiz, ədiblərimiz, yazıçı və şairlərimiz - Mirzə İbrahimov, Mir Cəlal Paşayev, Mədinə Gülgün, Balaş Azəroğlu, Söhrab Tahir, istərsə də Azərbaycanımızın şimalında yaşayıb-yaradan söz, sənət ustadlarımız tərəfindən Güney Azərbaycan mövzusu daim qələmə alınıb, tarixə çevrilib, unudulmayıb. Cənublu böyük söz ustadımız Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın "Azərbaycan" şeirini bilməyən yəqin ki, çətin tapılar. Şairin yana-yana, için-için yazdığı sətirləri xatırladıqda belə insanın qəlbi sızlayır: (şeiri deməyə başlayır).

Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an,
Azərbaycan.
Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan,
Azərbaycan.
Səndən uzaq düşsəm də, mən eşqin ilə
yaşayıram,
Yaralanmış qəlbim kimi qəlbi viran
Azərbaycan.
Bütün dünya bilir - sənin qüdrətinlə,
dövlətinlə
Abad olub, azad olub mülki-İran,
Azərbaycan.
Vətən eşqi məktəbində can verməyi
öyrənmişik,
Ustadımız deyib "heçdir vətənsiz can",
Azərbaycan.
Övladların nə vaxtadək tərki-vətən
olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan,
Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan,
Azərbaycan!
Şəhriyarın ürəyi də səninki tək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman,
Azərbaycan! (kövrəlir)

Təsəvvür edin, bu misralar sadəcə bir şeir deyil, Arazı iki qardaş arasında çəkilən pərdəyə bənzədən, böyük düha sahibi Şəhriyarın, bir növ qəlbinin nisgilidir, ikiyə parçalanmış vətənin həsrəti, haqsızlığa qarşı üsyanıdır. Yaxud, qəlbləri riqqətə gətirən "Ayrılıq" mahnısı - iki yerə parçalanmış xalqın illərdir birgə himninə, ürək ağrısına, dünyanın ədalətsizliyinə qarşı üsyana çevrilib.

Məmməd Səid Ordubadinin "Dumanlı Təbriz", Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün", Süleyman Rüstəmin dillərə dastan olan "Təbrizim" şeiri – bunlar hamısı sənət əsərləri, bu mövzuda qələmə alınan ən möhtəşəm əsərlərdəndir. "Təbrizim" şeirindəki tək bir bənd belə o nisgili ifadə etməyə yetir:

Bülbül zar-zar ağlar çəməndən ayrı,
İnsan deyib gülməz vətəndən ayrı,
Can necə yaşasın bədəndən ayrı?
Aç öz ürəyini danış, Təbrizim.
Olum dərdlərinə tanış, Təbrizim!

Bunların hər birində bizim uşaqlığımız, yeniyetməliyimiz, gəncliyimiz var, biz bu əsərlərlə tərbiyələnmişik, onları oxumaqla daim cənub mövzusunu yaddaşlarımıza əbədi həkk etmişik. Bu gün də Cənubi Azərbaycan mövzusu əbədiyyatımızda, mədəniyyətimizdə, incəsənətimizdə aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

- Bilirik ki, torpaqlarımızın haqsız və ədalətsiz bölgüsünə qarşı xalqımız yalnız qələmini qılınca çevirməklə mübarizə aparmayıb, həm də sözün həqiqi mənasında qılıncını siyirərək ciddi mübarizələr aparıb.

- Təbii ki, bunlar hamısı tarixdir və tarixi unutmaq olmaz. Səttar xan, Şeyx Məhəmməd Xiyabani, Seyid Cəfər Pişəvəri... Qeyd etdiyim bu tarixi şəxsiyyətlər torpaqlarımızın ilhaqına, ikiyə parçalanmasına öz etiraz səslərini ucaldıb, illərlə mübarizə aparıb və bu yolda canlarını fəda ediblər. Seyid Cəfər Pişəvəri 1945-ci ildə Azərbaycan Demokrat Firqəsini (ADF) yaradaraq, həmin ilin oktyabr ayında keçirilən I qurultayda Mərkəzi Komitənin sədri, dekabr ayının 12-də isə Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş naziri təyin edildi. Məhz həmin hökumət İranın daxilində Azərbaycanın milli muxtariyyət hüququnu bərpa edərək, azərbaycanlıların öz ana dilində danışmaları, yazıb-oxumaları üçün şərait yaratdı. Məktəblərdə ana dilində dərslərin keçirilməsini təmin etdi. Savadsızlığın kökünü kəsmək üçün qəti addımlar atıldı. Fəhlələr üçün iş qanunu, qadınlar üçün kişilərlə bərabər hüquqlar, bütün ölkədə əhəmiyyəti olan torpaq islahatı həyata keçirildi. Güney Azərbaycanda görülən demokratik tədbirlər hətta düşmənlər tərəfindən belə etiraf edilirdi. Azərbaycanda bu demokratik islahatlar nəinki İran irticasını, həm də İranda müstəmləkəçilik siyasəti yürütmək arzusunda olan Böyük Britaniyanı narahat etdiyindən onlar birləşərək, Azərbaycan Milli Hökumətinin varlığına son qoydular. Bununla da cənublu qardaşlarımızın milli-azadlıq hərəkatını yenidən amansızcasına qan içində yatırdılar. 1947-ci ildə isə Pişəvəri Gəncə şəhərindən qayıdarkən Yevlax yaxınlığında müəmmalı şəkildə maşın qəzasına düşdü və həlak oldu.

Amma bu qanlı hadisələr də ikiyə bölünmüş xalqın, şimallı və cənublu soydaşlarımızın ruhunu, əzmini qıra bilmədi. 1989-cu ilin sonlarında istər Azərbaycanın şimalından, istərsə də cənubdan olan insanlarımız gözdağına çevrilmiş Araz çayının ətrafına toplaşaraq, 31 dekabrda bir xalqı ikiyə bölmüş qanlı məftilləri qırdı və ruhən, mənən bir-birinə qovuşdu.

Şeyx Məhəmməd Xiyabani

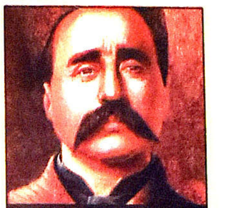
Səttar xan

Mir Cəlal Paşayev

Seyid Cəfər Pişəvəri

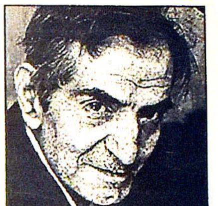
Məhəmmədhüseyn Şəhriyar

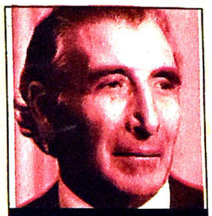
Mirzə İbrahimov

Mədinə Gülgün

Süleyman Rüstəm

Söhrab Tahir

- Ziyad müəllim, o da məlumdur ki, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra - 1991-ci ilin dekabrında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi ilk dəfə İran İslam Respublikasına rəsmi səfər edən şəxslərdən biri də siz idiniz. Bu səfər barədə daha ətraflı məlumat verərdiniz.

- Bəli, biz o zaman İrana səfər etmişdik və çox maraqlı, yaddaqalan bir səfər olmuşdu. Hətta imkan tapıb Təbrizdə, Ərdəbilə də getmişdik, Şəhriyarın məzarını ziyarət etmişdik, məzarı önündə məşhur "Azərbaycan" şeirini də söyləmişdim. Çox duyğulu, təsirli anlar idi. Səfərimiz başa çatdıqdan bir müddət sonra isə - 1991-ci ilin dekabr ayının 25-də isə İran rəsmi olaraq Azərbaycanın müstəqilliyini tanımışdı. O vaxtdan da rəsmi əməkdaşlıq, tərəfdaşlıq münasibətlərimiz yarandı. Lakin qeyd etməliyəm ki, həmin səfər zamanı görüşdüyümüz rəsmi şəxslər Azərbaycanın müstəqilliyini elan etməsinə açıq şəkildə münasibət bildirməsələr də, buna çox da sevinmədiklərini hiss etmək mümkün idi.

- Bu münasibətlərin pisləşməsinə, hətta səfirliyimizə hücum edib, soydaşımızı öldürmə həddinə gələcək qədər korlanmasına səbəblərdən danışaq. Təbii ki, biz İranın xəyanətini 44 günlük müharibə dövründə də, daha əvvəl də görmüşdük. Lakin normal əməkdaşlıqda ipləri bu həddə qoparacaq olan nəydi?

- Yuxarıda da bəhs etdiyimiz kimi, Azərbaycan 32 illik müstəqilliyi dövründə hər zaman İranla səmimi qonşuluq və dostluq münasibətlərinə önəm verib və bu münasibətlərin pozulmasına yönələn addımlardan çəkinib. Eyni zamanda, qarşı tərəfdən, qonşu dövlətdən də bu cür münasibəti gözləyib. Ancaq bir sıra hallarda bunun tam əksini görüb.

İranın Azərbaycana qarşı münasibətinin dəyişməsində, hazırki səviyyəyə gəlib çıxmasında ən vacib amil onun daim ölkəmizə qarşı işğalçılıq siyasəti yeridən, qanunlara, beynəlxalq konvensiyalara məhəl qoymayaraq sərvətlərimizi talayan, xalqımıza amansız işgəncələr verən, soyqırımlar törədən Ermənistana daha çox meyillənməsi, ona daim açıq və gizli dəstəyini nümayiş etdirməsi, Şuşanın və digər yurd yerlərimizin işğalından sonra Dağlıq Qarabağ və ona bitişik ərazilərdə tarixi, dini abidələrimizin, İslam abidələrinin, məscidlərin, qəbiristanlıqların, ziyarətgahların ermənilər tərəfindən dağıdılmasına, mundarlanmasına, vandalizm aktlarına susqunluq nümayiş etdirməsi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı mənəvi, maddi, siyasi ekspansiyasına göz yummasıdır. **Heç təsadüfi deyil ki, Ermənistanın ilk prezidenti olmuş Levon Ter-Petrosyan sonradan öz xatirələrində qeyd edirdi ki, əgər İrandan yardım və dəstək olmasaydı, 1992-ci ildə Ermənistan blokadada məhv olacaqdı...**

Azərbaycan ən çətin, ən sıxıntılı məqamlarda belə hər zaman İrana öz dəstək və yardımını nümayiş etdirsə də, xüsusilə İrana qarşı sərt sanksiyalar tətbiq edildiyi zamanda onun yanında olsa da, İran öz xəyanətkar əməllərindən əl çəkmədi və anti-azərbaycançılıq nümayiş etdirdi. Dövlətimiz İranla ikitərəfli və Rusiya ilə birlikdə üçtərəfli əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsinə önəm verdi. Azərbaycan, Rusiya və İran prezidentlərinin "Üçlər" formatında bir araya gəlməsi və Zirvə toplantılarının keçirilməsi məhz Azərbaycanın səmimi və konstruktiv əməkdaşlıq niyyətlərinin əyani təcəssümüdür.

(davamı gələn sayımızda)

Müsahibəni hazırladı,
Mətanət Hüseynova